

УДК 373.018.43

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/26.195901>

Олексій СВИСТУНОВ,

orcid.org/0000-0002-4434-1806

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри природничих і гуманітарних дисциплін

факультету підготовки іноземних громадян

Харківського національного автомобільно-дорожнього університету

(Харків, Україна) svystunov@gmail.com

Тетяна СВИСТУНОВА,

orcid.org/0000-0002-2442-8824

аспірант кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

(Харків, Україна) svistunova.t@gmail.com

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У СЕРЕДНІХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті наведено теоретичний аналіз проблеми впровадження і розвитку дистанційного навчання в загальноосвітньому навчальному закладі.

На основі аналізу наукових джерел автори зазначають, що відсутнє єдине визначення поняття «дистанційне навчання». Показано, що значна кількість визначень цього поняття носять описовий характер, відбиваючи якусь одну або кілька сторін цього багатогранного явища. Окрім того, в статті розглянуто та систематизовано основні переваги дистанційного навчання, що наводять сучасні науковці. Ключові положення даного дослідження наведено в таблиці «Використання категорії «дистанційне навчання» в дослідженнях учених» та схемі «Переваги дистанційного навчання».

У наведеній роботі дистанційне навчання розглядається як форма освіти, що націлена не тільки на формування знань, умінь та навичок у певній галузі, але й на формування особистих якостей школярів: дисциплінованості, самостійності, відповідальності, співпраці. Для цього суб'єктами навчально-виховного процесу повинні бути не лише вчителі-предметники, але й психологи, соціальні педагоги, педагоги-організатори, батьки, з метою охопити всі види діяльності, притаманні сучасному навчальному закладу. Також доцільно робити окремі кроки із впровадження методичної, кадрової, мотиваційної політики навчального закладу. Все це необхідно розглядати як окремі компоненти процесу розвитку дистанційного навчання в школі. Крім того, автори зазначають, що загальноосвітня школа повинна формувати у майбутніх випускників навички набувати подальші знання в дистанційній формі.

Проаналізовані сучасні підходи до сутності поняття дистанційного навчання дають загальну картину організації повноцінної, якісної дистанційної освіти школярів у інформаційно-освітньому середовищі.

Ключові слова: *дистанційне навчання, дистанційна освіта, загальноосвітній навчальний заклад.*

Oleksii SVYSTUNOV,

orcid.org/0000-0002-4434-1806

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Natural and Humanities
Faculty of Foreign Citizens Training
Kharkiv National Highway University
(Kharkiv, Ukraine) svystunov@gmail.com*

Tetiana SVYSTUNOVA,

orcid.org/0000-0002-2442-8824

*Postgraduate Student of the Department of General Pedagogy and Pedagogy of the Higher School
Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda
(Kharkiv, Ukraine) svistunova.t@gmail.com*

THE ESSENCE OF THE CONCEPT OF DISTANCE LEARNING IN SECONDARY SCHOOLS IN THE CONTEXT OF INFORMATION SOCIETY DEVELOPMENT

The article presents a theoretical analysis of the problem of introduction and development of distance learning in a secondary school.

Based on the analysis of scientific sources, the authors note that there is no single definition of the term “distance learning”. It is shown that a considerable number of definitions of this concept are descriptive, reflecting one or more sides of this multifaceted phenomenon. In addition, the article discusses and systematizes the main benefits of distance learning, cited by modern scientists. The key provisions of this study are listed in the table “Using the category “distance learning” n research by scientists” and the scheme “Benefits of distance learning”.

In the given work, distance education is considered as a form of education that is aimed not only at the formation of knowledge, skills and skills in a particular field, but also at the formation of personal qualities of students: discipline, independence, responsibility, cooperation. For this purpose, the subjects of the educational process should be not only subject teachers, but also psychologists, social educators, teacher-organizers, parents. It is necessary to cover all kinds of activities inherent in the modern educational institution. It is also advisable to take separate steps to implement methodological, personnel, motivational policy of the school. All these should be considered as separate components of the process of development of distance learning in school. In addition, the authors point out that the general education school should develop skills for future graduates to acquire further knowledge in the distance form.

Analyzed modern approaches to the concept of distance learning give a general understanding of the organization of a full-fledged, high-quality distance education of students in the information and educational environment.

Key words: distance learning, distance education, general education institution.

Постановка проблеми. За останні роки розвиток інформаційних технологій зробив актуальною проблему модернізації системи освіти, зокрема впровадження і розвиток дистанційної освіти, яка завдяки такому глобальному явищу, як Інтернет, охоплює широкі сфери суспільства та стає найважливішим фактором його розвитку. Суть такої модернізації найбільше відбилася в законодавчих документах системи освіти. Особливого значення впровадження дистанційної освіти набуває в загальноосвітньому навчальному закладі (далі – ЗНЗ), оскільки саме ЗНЗ повинен готувати майбутніх випускників до подальшої навчальної діяльності, в тому числі й дистанційної. За прогнозами ЮНЕСКО, у XXI столітті діти будуть проводити в школі лише 30–40% часу, 40% буде відведено на дистанційне навчання (далі – ДН), а решта – на самостійне (Дистанційна освіта. URL: http://www.gymnasium6.edu.kh.ua/distancijne_navchannya: 2019). Саме тому важливо особливо ретельно підійти до розроблення теоретичних основ дистанційного навчання.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні та практичні напрацювання з означеної проблеми знайшли своє відображення в журнальних статтях, монографіях, навчальних і методичних посібниках, практичних рекомендаціях. Безпосередньо питанню сутності дистанційного навчання приділяється увага у працях Т. Варзар, В. Кухаренко, І. Романенко, С. Сисоєвої, М. Таналіс, А. Шабанова, Б. Шуневич та інших. Уже здійснено значні теоретико-експериментальні дослідження впровадження дистанційного навчання у вишах, корпоративного ДН – В. Биков, В. Кухаренко, О. Рибалко, Н. Сиротинко, П. Таланчук, А. Шевцов, В. Бажан, П. Стефаненко та інші. Деяким аспектам методичного забезпечення ДО присвячені роботи – Є. Варенич, В. Гриценко, В. Колос, С. Кудрявцева, М. Моїсєєва, Б. Шукевич, Р. Ромадін тощо. Незважаючи на різноманітні аспекти впровадження дистанційного навчання, на сьогодні відсутній системний комплексний підхід до визначення поняття дистанційного навчання у загальноосвітніх закладах.

Мета статті – провести теоретичний аналіз сутності поняття «дистанційне навчання в середніх загальноосвітніх закладах» у контексті розвитку інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Протягом останнього десятиліття дистанційна освіта стала глобальним явищем освітньої та інформаційної культури, істотно вплинувши на характер освіти в багатьох країнах світу. У даний момент у всьому світі відбувається розвиток спектру освітніх послуг для забезпечення дистанційної освіти, що характеризується величезним числом бажаючих навчатися дистанційно, кількістю залучених освітніх установ, розмірами і складністю інфраструктури, масштабами фінансування. Дослідники цього напрямку констатують наявність більше 850 центрів дистанційної освіти, розташованих

практично по всьому світу (Антонов, 2003:10). Дистанційна освіта визнається одним із ключових напрямів програм ЮНЕСКО «Освіта для всіх», «Освіта протягом життя», «Освіта без кордонів».

Досвід використання дистанційних форм навчання в Україні представлений на рівні окремих освітніх установ, в основному системи вищої професійної освіти. У системі загальної освіти зроблені окремі кроки з навчання в дистанційному режимі дітей з обмеженими можливостями, які не можуть відвідувати школу за станом здоров'я. В експериментальному режимі відпрацьовується технологія проведення дистанційних олімпіад з різних предметів; використовуються елементи дистанційних форм навчання вчителів.

Правовою основою для системного впровадження ДН є базовий Закон України «Про освіту»,

Таблиця 1

Використання категорії «дистанційне навчання» в дослідженнях учених

№ з/п	Автори першоджерела	Зміст ДН
1	Антонов Г.	форма організації і реалізації навчально-виховного процесу, за якою його учасники (об'єкт і суб'єкт навчання) здійснюють навчальну взаємодію принципово і переважно екстериторіально (тобто на відстані, яка не дозволяє і не передбачає безпосередню навчальну взаємодію учасників віч-на-віч, інакше, коли учасники територіально знаходяться поза межами можливої безпосередньої навчальної взаємодії, і коли у процесі навчання їх особиста присутність у певних навчальних приміщеннях навчального закладу не є обов'язковою)
2	Биков В., Кухаренко В., Сиротинко Н., Рибалко О., Богачков Ю.	це форма навчання, рівноцінна з очною, вечірньою, заочною та екстернатом, що реалізується за допомогою комп'ютерних технологій дистанційного навчання
3	Варзар Т.	нова організація освітнього процесу, що базується на принципі самостійного навчання студента. Середовище навчання характеризується тим, що учні в основному, а часто і зовсім, віддалені від викладача в просторі і (або) в часі, водночас вони мають можливість у будь-який момент підтримувати діалог за допомогою засобів телекомунікації
4	Концепція створення і розвитку системи ДО в Санкт-Петербурзі	новий спосіб реалізації процесу навчання, заснований на використанні сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, що дозволяють здійснювати навчання на відстані без безпосереднього особистого контакту між викладачем і учнем
5	Таланчук П., Шевцов А., Бажан В., Генба В.	нова ступінь заочного навчання, на якій забезпечується застосування інформаційних технологій, оснований на використанні персональних комп'ютерів, відео- та аудіотехніки, космічної та оптоволоконної техніки
6	Сисойкіна М.	організований, з певних тем і навчальних дисциплін, навчальний процес, що передбачає активний обмін інформацією між учнем і викладачем, між самими учнями й використовує в максимальному ступені сучасні засоби нових інформаційних технологій (аудіовізуальні засоби, персональні комп'ютери, засоби телекомунікацій)
7	Таналіс М.	форма, система навчання, за якої взаємодія вчителя й учнів, учнів між собою здійснюється на відстані і відображає всі властиві навчальному процесу компоненти (цілі, зміст, методи, організаційні форми, засоби навчання), реалізовані специфічними засобами інтернет-технологій або іншими засобами, що передбачають інтерактивність
8	Шабанов А.	систематичне цілеспрямоване навчання, яке здійснюється на деякій відстані від місця розташування викладача. При цьому процеси викладання та навчання розділені не тільки в просторі, але й у часі.

Закон України «Про загальну середню освіту», «Положення про дистанційне навчання» та ін.

У Положенні про дистанційне навчання (затверджено МОН України від 25.04.2013 р. № 466) під ДН розуміється індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу в спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

Метою дистанційного навчання є надання освітніх послуг шляхом застосування в навчанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій за певними освітніми або освітньо-кваліфікаційними рівнями відповідно до державних стандартів освіти; за програмами підготовки громадян до вступу в навчальні заклади, підготовки іноземців та підвищення кваліфікації працівників.

Також у цьому положенні визначена дистанційна форма навчання як форма організації навчального процесу в закладах освіти, яка забезпечує реалізацію дистанційного навчання та передбачає можливість отримання випускниками

документів державного зразка про відповідний освітній або освітньо-кваліфікаційний рівень.

Автори монографії «Технології розробки дистанційного курсу» розглядають два визначальні чинники (явища), які спричинили появу і розвиток сучасних форм дистанційної освіти (Биков, 2008: 42).

Перший – це об'єктивні тенденції глобалізації світу, підвищення динаміки соціально-економічного розвитку суспільства і, як результат, поява нових потреб тих, хто навчається, у характері отримання за цих умов якісної освіти.

Другий – це бурхливий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ), їх всебічне впровадження практично в усі сфери життєдіяльності людини, необхідність у зв'язку з цим широкого застосування ІКТ в освітній практиці як засобу навчання і предмета вивчення.

Залежно від аспекту розгляду автори виділяють два можливих означення поняття ДН:

1) ДН – різновид освітньої системи, в якій переважно використовуються дистанційні технології навчання та організації освітнього процесу.

2) ДН – одна з форм отримання освіти, за якою можливе опанування того або іншого її рівня за

Рис. 1. Переваги дистанційного навчання

* Власна розробка авторів

певною спеціальністю (напрямом підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації).

Розглянемо інші визначення дистанційного навчання, кожне з яких відображає якусь з його особливостей (див. табл. 1).

Як бачимо з визначень, наведених у табл. 1, формулювання носять описовий характер, відбиваючи якусь одну або кілька сторін цього багатогранного явища, також відсутнє єдине визначення поняття «дистанційне навчання».

Основними перевагами ДН автори книги «Дистанционное обучение: теория и практика» (Гриценко, 2004: 165) автори називають: екстериторіальність, синхронний і асинхронний режими взаємодії учасників навчального процесу: викладач – учень, учень – учень, учень – навчальна група; можливість залучення до навчання спеціалістів із певних галузей; одночасне з вивченням інших предметів практичне засвоєння інструментів ІКТ – створення додаткових умов для впровадження ІКТ в освітні системи тощо.

На думку Б. Шуневич, перевагами дистанційного навчання в ЗНЗ є такі (Шуневич, 2006: 54–59): 1) методична підтримка навчально-виховного процесу в ЗНЗ; 2) можливість вибору власних темпів навчання; 3) відсутність територіальних обмежень для навчання; 4) різноманітність засобів та способів навчання; 5) отримання додаткових знань у нових інформаційних технологіях; 6) підготовка до дистанційного навчання в престижних ВНЗ України і світу.

Як відзначає автор статті (Таналіс, 2004: 51–57), безперечними перевагами дистанційного навчання є: 1) більш висока ефективність професійної підготовки в порівнянні з вечірньою та заочною формами навчання за більш низької вартості освітніх послуг; 2) скорочення термінів навчання; 3) можливості паралельного навчання в російському і зарубіжному вузах; 4) незалежність студента від географічного розташування вузу.

Таким чином, автори виділяють різні переваги, через які впровадження дистанційного навчання вважається доречним, а також відрізняються певні ознаки, за якими можна узагальнити та розподілити переваги ДН, що показано на рис. 1.

Для ДН дуже важливий зв'язок з учнем, тому що сучасне навчання (а особливо дистанційне) тяжіє до індивідуалізації. Під час очного навчання кожен має можливість поставити питання й одразу отримати відповідь. Учень, що знаходиться на відстані, не має такої можливості. З часом у нього може згаснути інтерес, розсіюватися увага. Дитині важко стимулювати себе до самостійного

навчання, оскільки вона не знаходиться в колективі, де існує ще й такий стимул, як конкуренція (наприклад, бути найкращим учнем у класі) або просто проведення емоційної дискусії з певного питання. Тому до вчителя, який працює в системі ДН, є певні вимоги: відповідати дуже швидко на листи; хвалити оперативність слухачів; установити чіткий графік спілкування в режимі on-line і чітко його дотримуватися; створити атмосферу психологічного комфорту та ін. Важливо створити сприятливий настрій, емоційне піднесення. Учень має відчувати, що його викладач не суворий контролер, а добрий учитель, який завжди допоможе. Необхідно створити умови для повноцінної самореалізації учня, прояву успішності, самоствердження, підвищення його самооцінки (Кухаренко, 2007: 89–93).

Істотною рисою дистанційної педагогічної діяльності є її орієнтування на: освіту школярів, яка базується на організації пізнавальної діяльності в індивідуальних і колективних формах у вигляді самоосвітньої діяльності; системну діагностику особистих якостей учня і підтримку його індивідуального зростання; використання можливостей інформаційного освітнього середовища. Значущим фактором для досягнення якісних результатів є рівень організації педагогічного процесу мережевим викладачем.

Висновки. У наведеній роботі дистанційне навчання розглядається як форма освіти, що націлена не тільки на формування знань, умінь та навичок у певній галузі, але й на формування особистих якостей школярів: дисциплінованості, самостійності, відповідальності, співпраці. Для цього суб'єктами навчально-виховного процесу повинні бути не лише вчителі-предметники, але й психологи, соціальні педагоги, педагоги-організатори, батьки, з метою охопити всі види діяльності, притаманні сучасному навчальному закладу. Також доцільно робити окремі кроки із впровадження методичної, кадрової, мотиваційної політики навчального закладу. Все це необхідно розглядати як окремі компоненти процесу розвитку дистанційного навчання в школі. Крім того, загальноосвітня школа повинна формувати у майбутніх випускників навички набувати подальші знання також і в дистанційній формі.

У результаті аналізу сучасних підходів до сутності поняття дистанційного навчання подано загальну картину організації повноцінної, якісної дистанційної освіти школярів у інформаційно-освітньому середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дистанційна освіта. URL: http://www.gymnasium6.edu.kh.ua/distancijne_navchannya (дата звернення: 20.11.2019).
2. Антонов Г. Дистанційне навчання: мода чи потреба? *Освіта України*. 2003. № 25. С. 10.
3. Технологія розробки дистанційного курсу : навч. посіб. / В. Ю. Биков та ін. Київ : Міленіум, 2008. 324 с.
4. Варзар Т. Дистанційна освіта в сучасній освітній діяльності. *Українознавство*. 2005. № 1. С. 116–119.
5. Дистанционное обучение: теория и практика / В. И. Гриценко. Київ: Наукова думка, 2004. 375 с.
6. Концепция создания и развития системы дистанционного образования в Санкт-Петербурге. URL: petersburgedu.ru/ugc/files/fe8d9707f9606c704cb5b8b7ab1df0e8.doc (дата звернення: 20.11.2019).
7. Кухаренко В. М. Дистанційне навчання : навч.-метод. посіб. Київ : Комп'ютер, 2007. 127 с.
8. Таланчук П. М., Шевцов А. Г., Бажан В. Т. Створення дидактичних матеріалів з дистанційної форми навчання : інформ.-метод. збірник ; за ред. В. М. Генба. Київ : Ун-т «Україна», 2001. 48 с.
9. Сысойкина М. Дистанционное образование в России. URL: <http://www.osp.ru/peworld/2007/09/4582050> (дата звернення: 20.11.2019).
10. Таналіс М. Дидактичний контекст дистанційного навчання. *Вісник Академії дистанційної освіти*. 2004. № 2. С. 51–57.
11. Шабанов А. Г. Формы, методы и средства в дистанционном обучении. *Инновации в образовании*. 2005. № 2. С. 102–116.
12. Шуневич Б.І. Теоретичні основи дистанційного навчання. Львів : Політехніка, 2006. 243 с.

REFERENCES

1. Дистанційна освіта [Distance education]. [www.gymnasium6.edu.kh.ua](http://www.gymnasium6.edu.kh.ua/distancijne_navchannya/) Retrieved from http://www.gymnasium6.edu.kh.ua/distancijne_navchannya/ [in Ukrainian].
2. Antonov, H. (2003). Dystantsiynе navchannya: moda chy potreba? [Distance Learning: Fashion or Need?]. *Osvita Ukrainy - Education of Ukraine – Vol 25*, 10 [in Ukrainian].
3. Bykov, V. YU., Kukharenko, V. M., Syrotynko, N. H., Rybalko, O. V. & Bohachkov, YU. M. (2008) *Tekhnolohiya rozrobky dystantsiynoho kursu: Navchal'nyy posibnyk [Remote Course Development Technology: A Tutorial]*. V. YU. Bykova, V. M. Kukharenko (Ed.). Kyiv: Milenium [in Ukrainian].
4. Varzar, T. (2005) *Dystantsiyna osvita v suchasniy osvitiy diyal'nosti [Distance education in modern educational activities]*. *Ukrayinoznavstvo -Ukrainian Studies. Vol. 1*, 116-119 [in Ukrainian].
5. Gritsenko, V.I., Kudryavtseva, S.P., Kolos, V.V. & Verenich, Ye.V (2004). *Distantcionnoye obuchenije: teoriya i praktika [Distance Learning: Theory and Practice]*. Kyiv: Naukova dumka [in Russian].
6. Kontsepsiya sozdaniya i razvitiya sistemy distantcionnogo obrazovaniya v Sankt-Peterburge [The concept of creating and developing a distance education system in St. Petersburg]. (2013). [petersburgedu.ru](http://petersburgedu.ru/ugc/files/.../fe8d9707f9606c704cb5b8b7ab1df0e8.doc). Retrieved from petersburgedu.ru/ugc/files/.../fe8d9707f9606c704cb5b8b7ab1df0e8.doc [in Russian].
7. Kukharenko, V.M. (2007). *Dystantsiynе navchannya: navch.-metod. posib. [Distance Learning: A Toolkit]*. Kyiv: Komp'yuter [in Ukrainian].
8. Talanchuk, P. M., Shevtsov, A. H. & Bazhan, V. T. (2001). *Stvorennya dydaktychnykh materialiv z dystantsiynoyi formy navchannya: Inform.-metod. zbirnyk [Creating didactic materials from distance learning: Information and Methodological Collection]*. V. M. Henba (Ed.). Kyiv: Un-t "Ukrayina" [in Ukrainian].
9. Sysoykina M. (2013). *Distantcionnoye obrazovaniye v Rossii [Distance education in Russia]*. www.osp.ru. Retrieved from <http://www.osp.ru/peworld/2007/09/4582050/> [in Russian].
10. Tanalis, M. (2004). *Dydaktychnyy kontekst dystantsiynoho navchannya [Didactic context of distance learning]*. *Visnyk Akademiyi dystantsiynoyi osvity. - Bulletin of the Academy of distance education, Vol. 2*, 51-57. [in Ukrainian].
11. Shabanov, A. G. (2005). *Formy, metody i sredstva v distantcionnom obuchenii [Forms, methods and tools in distance learning]*. *Innovatsii v obrazovanii - Educational innovation, Vol. 2*, 102-116 [in Russian].
12. Shunevych, B.I. (2006). *Teoretychni osnovy dystantsiynoho navchannya [Theoretical foundations of distance learning]*. L'viv.: Politekhnikha [in Ukrainian].